

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ СТРУКТУРНИХ ЗРУШЕНЬ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Статтю присвячено питанням структурних зрушень в економіці України. Викладено сутнісні характеристики структурних зрушень та тенденції розвитку економіки України в розрізі окремих галузей. Виділено основні заходи структурної перебудови економіки України, що спрямовані стимулювати подальший розвиток країни та провідних галузей.

Article is devoted to structural changes in the economy of Ukraine. There are outlined the essential characteristics of structural changes and trends in the economy of Ukraine in the context of individual sectors. The basic measures of economic restructuring Ukraine, aimed to encourage the further development of the country and leading industries are divided.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Необхідність аналізу структурних зрушень в економіці України зумовлена великим значенням промисловості в її структурі та її вагомим впливом на процеси розвитку країни в цілому. Сьогодні спостерігається тенденція до зниження ролі промисловості в економіці країни, що негативно відображається на її розвитку.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Останніми роками багато науковців приділяють увагу питанням зміни структури економіки України. Питання щодо структурних зрушень досліджуються такими провідними ученими, як: Д. П. Богиня, В. Ф. Беседін, В. М. Геєць, О. В. Коломийцева, Т. П. Шинкоренко та іншими. Проте сьогодні це питання потребує більш прискіпливої уваги. У зв'язку з високою важливістю для розробки програм розвитку на рівні держави, воно потребує подальшого розгляду та доповнення.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Питання, що досліджується, характеризується недостатнім науковим опрацюванням. Дослідження, що проводяться, не мають системного характеру та розглядають лише окремі аспекти структурних зрушень в економіці України. Тому потрібно відзначити, що у вітчизняній літературі дуже мало праць, які б формували загальну уяву про сучасні тенденції структурних зрушень економіки України. Вирішення окресленого питання потребує комплексного підходу, який повинен базуватися на досконалому аналізі сучасного стану економіки України.

Постановка завдання. Метою статті є теоретичне обґрунтування процесів та тенденцій, що відображають структурні зрушення в економіці України, враховуючи історичні особливості розвитку країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економіка будь-якої країни світу містить складові частини, структурні елементи, які пов'язані та взаємодіють між собою. Структура економіки має надзвичайно важливе значення для подальшого розвитку країни. Світовий досвід провідних розвинених країн свідчить про необхідність структурних зрушень в економіці у бік збільшення наукомістких галузей для досягнення цілей прискореного розвитку [1, с.29].

Сучасний стан економіки України вирізняється процесами поступової деградації галузевої структури економіки з подальшим зниженням ролі промисловості. Зіставлення основних макроекономічних показників України за останні роки (табл. 1) з показниками структури інвестицій в основний капітал (табл. 2) чітко відображає негативні тенденції вітчизняної економіки.

Наведені дані свідчать про значне зниження показників розвитку промисловості, будівництва, інвестицій в основний капітал. Натомість, відбувається постійне підвищення цін та падіння реальної заробітної плати в країні.

Таблиця 1

Темпи росту окремих макроекономічних показників України за 2005–2012 роки [2]

Показник	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
ВВП (індекси дефлятори)	124,5	114,8	122,7	128,6	113,0	113,8	114,3	108,0
Індекси промислової продукції	103,1	106,2	107,6	94,8	78,1	111,2	108,0	99,5
Індекси обсягу сільськогосподарського виробництва	100,1	102,5	93,5	117,1	98,2	98,5	119,9	95,5
Вантажні перевезення	97,7	105,9	105,4	98,7	78,1	108,5	107,4	95,1
Індекс обсягу виконаних будівельних робіт	93,4	109,9	115,6	84,2	51,8	94,6	111,0	86,0
Інвестиції в основний капітал	101,9	119,0	129,8	97,4	58,5	99,4	122,4	X
Індекс споживчих цін	113,5	109,1	112,8	125,2	115,9	109,4	108,0	100,6
Реальна заробітна плата	120,3	118,3	112,5	106,3	90,8	110,2	108,7	114,4

Водночас в Україні у структурі інвестицій в основний капітал значно зростає рівень торгівлі та операцій із нерухомим майном. Хоча останніми роками, починаючи з 2010 року ситуація дещо поліпшилась.

Таблиця 2

Структура інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності за 2005–2011 роки, % до загального підсумку [2]

Вид економічної діяльності	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	5,4	5,8	5,1	7,2	6,2	7,2	7,7
Рибальство, рибництво	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Промисловість	37,6	35,8	34,1	32,9	38,0	34,2	36,2
Будівництво	5,3	5,0	4,8	5,3	3,5	2,9	3,6
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	8,2	9,3	9,4	10,6	9,3	6,9	7,3
Діяльність готелів та ресторанів	1,6	1,2	1,4	1,4	1,7	1,8	2,1
Діяльність транспорту та зв'язку	18,1	16,2	16,8	14,0	16,2	17,0	16,5
Фінансова діяльність	2,1	1,9	2,2	2,0	2,2	1,7	1,3
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	16,5	19,2	20,9	21,0	16,9	21,7	17,7
Державне управління	0,9	0,8	0,8	0,8	0,6	0,8	0,8
Освіта	0,9	1,0	0,9	1,0	1,0	1,1	1,0
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1,4	1,5	1,4	1,5	1,3	1,6	1,4
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	2,0	2,3	2,2	2,3	3,1	3,1	4,4
Всього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

За період 2004–2010 рр. відбулися значні зміни в структурі інвестицій в основний капітал України, унаслідок чого, як вже зазначалося, значно зросла частка інвестицій в основний капітал у торгівлю (7% у 2004 році та 9,3% у 2010 році) та операції з нерухомим майном (14,8% у 2004 році та 21,7% у 2010 році), частка інвестицій у будівництво скоротилася більше ніж у 2 рази (6,2% у 2004 році до 2,9% у 2010 році) [2].

Проте у 2011 році ситуація дещо змінюється. У 2011 році частка промисловості у структурі інвестицій в основний капітал зростає на 2,0% (з 34,2% у 2010 році до 36,2% у 2011 році). Також, значно зменшується частка інвестицій та операції з нерухомим майном – на 4% (з 21,7% у 2010 році до 17,7% у 2011 році) [2]. Зазначена динаміка вище окреслених показників у 2011 році є позитивним наслідком структурних зрушень інвестицій в основний капітал. На рис. 1 відображена галузева структура інвестицій в основний капітал в Україні за 2011 рік, яка ілюструє диспропорції у сучасному розвитку економіки країни з перевагою інвестиційних надходжень до галузей нематеріального виробництва.

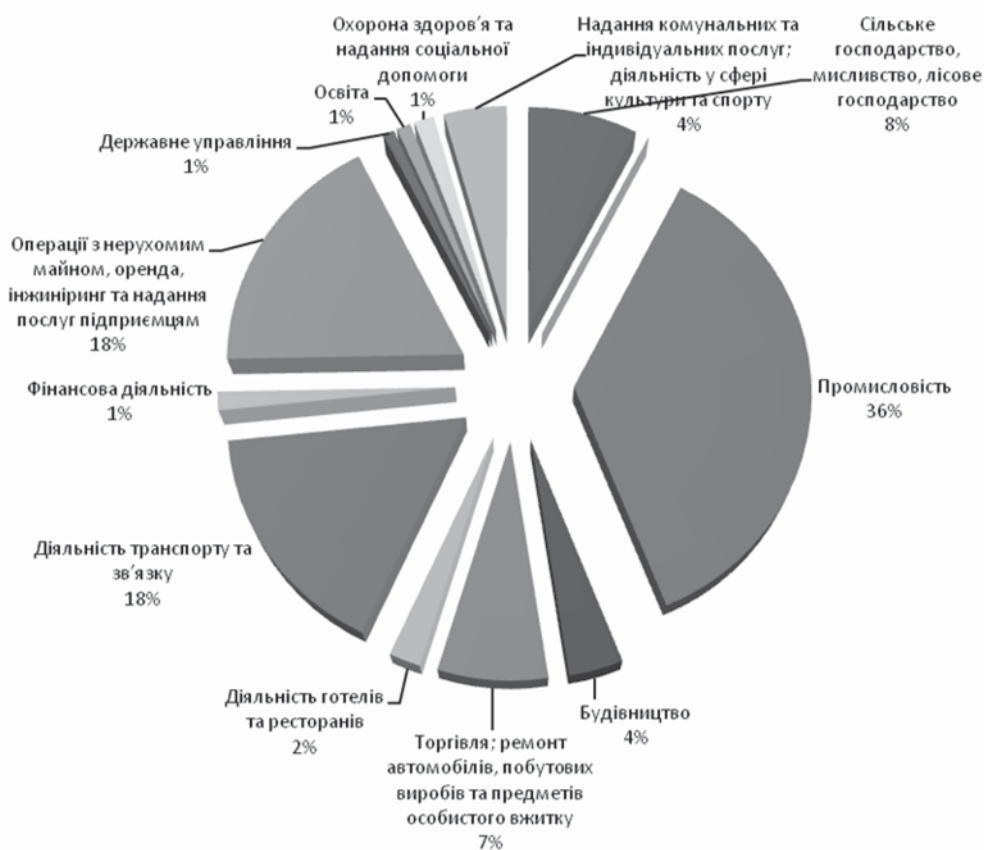

Рис. 1. Структура інвестицій в основний капітал за видами економічної діяльності в Україні за 2011 рік [1]

Наведені дані свідчать про поступову переорієнтацію економіки України на галузі нематеріального виробництва та зниження частки промисловості у загальному обсязі інвестицій в основний капітал в Україні. Основними причинами поступової деградації вітчизняної економіки у бік галузей нематеріального виробництва та скорочення частки промисловості до 2011 року виступила нераціонально сформована державна стратегія розвитку економіки України, несформована стратегія розвитку промисловості країни та постійно зростаюча інфляція.

Основною причиною зменшення частки промисловості в структурі інвестицій в основний капітал виступає скорочення діяльності промислових підприємств, зменшення обсягів інвестування у промисловість та високі темпи інфляції. Негативним показником також виступає зменшення частки будівництва в інвестиціях в основний капітал. Станом на 2011 рік частка будівництва складала 3,6% [2]. Зауважимо, що світові інвестиції у

будівництво складають невелику частину економіки країн. Середній рівень інвестицій у житлове будівництво у країнах із розвинутою економікою складає 6,5%. Але показники розвитку України відстають у 2 рази від середнього показника розвинених країн, що потребує подальшого регулювання та стимулювання розвитку, крім промисловості, також будівництва на державному рівні.

Останнім часом державою не ухвалювалися рішення, які можна вважати активною державною структурно-інвестиційною політикою, яка спрямована на розвиток економіки країни. Але натомість існує постійне поступове зниження частки держави у загальному обсязі інвестицій в основний капітал (у 2010 році в Україні інвестування в основний капітал за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів становило відповідно 6,3% та 2,9% від загального обсягу інвестицій в основний капітал) [2]. Значна частина державних інвестицій в основний капітал спрямовується на потреби бюджетної сфери. Тому можна зробити висновок, що загальна структура та динаміка інвестицій у галузі економіки країни визначається можливостями самих господарюючих суб'єктів. Умови ж функціонування сучасних підприємств висувають жорсткі обмеження щодо залучення інвестицій із зовнішніх джерел. Підприємства постійно знаходяться у стані недостатності інвестицій та спробах пошуку їх з найменшою вартістю.

Інвестування в економіку на сучасному етапі розвитку України здійснюється в умовах недостатності якісних даних щодо стану економіки країни, постійної обмеженості фінансування, матеріалів та кваліфікованої робочої сили, нестабільності законодавства, нерозвиненості інститутів ринку. Можна дійти висновку щодо існування загальнодержавної проблеми залучення інвестицій до багатьох галузей економіки України. Підприємства пріоритетних галузей економіки країни сьогодні потребують виваженої державної політики, спрямованої на їх підтримку та активізацію саме промисловості та будівництва в країні. Проблеми нестачі інвестицій для цілей промисловості та будівництва – це проблеми промислових та будівельних підприємств.

Підкреслимо, що використання зарубіжних моделей структурних трансформацій економіки країни неможливе цілком та повністю в Україні, тому що сучасна специфіка господарювання в Україні вимагає пристосування провідного зарубіжного досвіду до умов законодавчої та адміністративної системи України.

Провідні учені та науковці погоджуються з визначною роллю промисловості для розвитку економіки України, але сьогодні на державному рівні не здійснюються ніякі заходи, що створюють передумови для розвитку промисловості та підвищення її значення в структурі економіки країни. Проте більшість високорозвинених країн світу на етапах свого розвитку використовували та використовують сьогодні можливості промисловості як основного локомотиву розвитку економіки країни, що створює умови для розвитку багатьох суміжних галузей, підвищенню зайнятості, та, насамперед, підвищується рівень впровадження інновацій. Розвиток інноваційної діяльності в країні зумовлено великою кількістю високотехнологічного обладнання та новітніх технологій, що повинні бути сконцентровані та впроваджуватися саме у промисловості [3, с.55].

Сучасні світові країни-лідери за темпами та рівнем економічного розвитку базували свої концепції розвитку економіки на наступних основних напрямках [4, с.143; 5, с.86]:

- підтримці та фінансуванні пріоритетних для держави галузей, яким надавалась необхідна допомога;
- орієнтації на випуск наукомісткої продукції та збільшенні її частки у структурі експорту країни;
- захисті національних виробників на державному рівні.

Розглядаючи вищезазначені напрями та їх можливу реалізацію в умовах України, варто зазначити таке:

- 1) сьогодні держава повною мірою не реалізує політику підтримки пріоритетних галузей промисловості;
- 2) допомога носить фрагментарний характер та потребує значних коштів, джерела

надходження яких поки що чітко не прописані;

- 3) структура українського експорту носить сировинний характер;
- 4) частка наукомісткої продукції досить незначна, хоча країна має високий науковий потенціал;
- 5) захист національних виробників залишається на досить низькому рівні, що не дає їм змогу конкурувати з більш дешевою імпортною продукцією, що сьогодні заповонила ринок промислової продукції в Україні.

Розвиток промисловості та збільшення її частки у структурі економіки країни повинен базуватись на впровадженні інновацій, новітніх технологій. Як зазначає більшість авторів, держава повинна здійснювати допомогу розвитку промисловості використовуючи такі заходи [6, с.25]:

- звільнити від оподаткування податком на додану вартість та податком на прибуток продукцію промислових підприємств, при виробництві якої використовуються новітні технології, техніка, та яка відповідає кращим світовим аналогам;
- надати можливості для безперешкодного отримання підприємствами, що впроваджують інновації, пільгових або безвідсоткових кредитів;
- підтримувати на державному рівні наукові та науково-дослідні установи, як джерела новітніх розробок у галузі винаходів, конструкторських розробок та технологічної документації для промисловості;
- встановити мінімальний законодавчо-закріплений відсоток державного фінансування інноваційної діяльності в промисловості.

Висновки і перспективи подальших розробок. Розвиток економіки країни неможливий без постійного впровадження ефективно діючих заходів державної політики, які повинні бути спрямовані на постійне стимулювання пріоритетних галузей економіки країни. Для України пріоритетними сьогодні повинні виступати промисловість та будівництво. Промисловість – це історично сформована домінуюча галузь в економіці країни, яка має сировинну базу та невикористані можливості кадрового потенціалу населення країни. Будівництво також виступає пріоритетною галуззю внаслідок великого значення саме будівництва як локомотиву для розвитку економіки будь-якої країни та зростаючих потреб населення країни у житлі. На ефективний розвиток економіки країни суттєво впливає фаза економічного циклу, у якій вона знаходиться. Сьогодні в Україні, у період виходу із кризи, зменшуються інвестиції в реальний сектор економіки, знижується рівень доходів підприємств та платоспроможний попит, що викликає, таким чином, зростання неплатежів, загострення конкурентної боротьби, посилення банкрутства. Негативні явища в структурі сучасної української економіки потребують ефективної державної політики спрямованої на підтримку ділової активності підприємств пріоритетних галузей для функціонування в економічно важких зовнішніх умовах.

Список використаної літератури

1. Бойко О. М. Особливості розвитку структурно-динамічних зрушень в економіці України / О. М. Бойко // Національне господарство України: теорія та практика управління: зб. наук. праць. – К.: Рада з вивчення продуктивних сил України, 2008. – С. 29–36.
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.
3. Геец В. М. Проблемность структурных трансформаций экономики стран с развивающимися рынками / В. М. Геец // Економіка і прогнозування. – 2009. – № 1. – С. 54–58.
4. Ринкова трансформація економіки України проблеми регулювання: [колективна монографія] / [за ред. В. Ф. Беседіна, А. С. Музиченко]. – К.: НДЕІ. – 2005. – 551 с.
5. Трансформаційні форми суспільного виробництва в Україні: [монографія] // [за ред. д.е.н., проф. В. Р. Кучеренка]. – Одеса: КП ОМД, 2011. – 125 с.
6. Бузин А. О сопряженной модели экономического развития / А. Бузин, А. О. Карпова. – 2012. – № 2. – С. 24–26.

Прийнято до друку 29.05.2013